

Şanlıurfa Kalesi

ŞANLIURFA

BİR BAKIŞTA ŞANLIURFA

Şanlıurfa Güneydoğu Anadolu'nun Orta Fırat bölümünde yer alır. Kent, tarihi İpek Yolu'nun en önemli kavşaklarından biridir. Binlerce yıllık tarihiyle birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Kökeni M.Ö. 11.500'lere dayanan Şanlıurfa dünya kültür tarihinin en önemli merkezlerinden biridir. Farklı pek çok dinin yaşadığı bir peygamberler kentidir. Kentin arazisinin büyük bir bölümü hafif dalgalı yayla düzlükleri ile kaplıdır. Şanlıurfa'nın kuzeydoğusunda yer alan Karacadağ ilin en yüksek noktasıdır. Kentin çevresinde çok sayıda sarnıç, gölet ve mağara bulunur. Yörenin en önemli akarsuyu Fırat'tır. Şanlıurfa, Türkiye'nin en önemli projelerinden olan GAP'ın (Güneydoğu Anadolu Projesi) merkezini oluşturur. Kentin bilinen en eski adı Urhay'dır. Bu isim Aramiler tarafından verilmiştir. Şanlıurfa tarih boyunca pek çok işgal gördü. 16. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu topraklarına katılan şehir, Birinci Dünya Savaşı sonunda Fransızlar tarafından işgal edildi. 1920 yılında işgalden kurtarıldı ve 1926 yılında il yapıldı. Kurtuluş Savaşı'nda gösterdiği direnişten dolayı T.B.M.M. tarafından 1984 yılında ile "Şanlı" unvanı verildi. Şanlıurfa'da tarım ve hayvancılık yanında sanayi ve turizm de hızla gelişmektedir.

Rızvaniye Camii ve Medresesi

DİNLER MERKEZİ

Şanlıurfa, peygamberler ve dinler kenti olarak anılır. Yahudi, Hristiyan ve İslam dinlerinin ortak atası sayılan İbrahim Peygamber'in bu kentte doğduğu söylenir. İnanca göre, İbrahim Peygamber putperestliğe karşı mücadele ettiği için Kral Nemrut tarafından ateşe atılmıştır. Lut, Yakup, Eyüp, Elyassa, Şuayb ve Musa peygamber hakkında da anlatılan pek çok öykü vardır. Urfa'da Eyüp Peygamber, Rahime Hatun ve Elyassa Peygamber adına yapılmış türbeler bulunur.

BITKİ ÖRTÜSÜ VE HAYVANLARI

Şanlıurfa'nın yazları çok sıcak ve kurak geçtiği için bitki örtüsü step özelliği gösterir. İlkbahar yağmurları ile yeşeren bitki örtüsü yaz sıcaklarının bastırmasıyla tekrar sararır. Halfeti'de yetişen siyah gül ünlüdür. İl topraklarında yaşayan ceylanlar ve soyu tükenmekte olan Kelaynak kuşları koruma altındadır.

Harran'ın konik biçimli yöresel evleri

YER ŞEKİLLERİ VE İKLİMİ

Şanlıurfa güneydoğu Toroslar'ın orta kısmının güney eteklerindedir. Kentin kuzeyi dağlıktır. Güneye gittikçe bu dağlar alçalır ve ovalara kavuşur. Geniş ovalar, kentin güneyinde bulunur. Sıra halinde tepelere de yaygın olarak rastlanır. Bu tepelerin arasında batıdan doğuya doğru uzanan Suruç, Harran, Viranşehir, Ceylanpınar, Halfeti, Bozova ve Hilvan ovaları vardır. Yöre toprakları kalkerlidir. Karasal iklimin hüküm sürdüğü kentte yazları çok sıcak ve kurak, kışları yağışlı ve ılıman geçer. Atmosferi nemli olmadığı için günlük ve yıllık sıcaklık farkları oldukça yüksektir.

SOSYAL YAPI VE KONUŞULAN DİLLER

Harran Üniversitesi'nin, şehrin sosyal dokusunun zenginleşmesinde önemli bir katkısı olmuştur. Şanlıurfa'nın merkezinde Türkmen ve Arap kökenliler, çevresinde ise köylerden göç etmiş Kürt kökenliler yaşarlar. Arapça ve Kürtçe de yörenin gündelik yaşamında kullanılan dillerdir.

HAN, ÇARŞI VE PAZARLARI

Şanlıurfa'da tarihi özellik taşıyan pek çok han, çarşı ve pazar bulunur. Ayrıca kentte Osmanlı döneminden kalan 11 büyük han vardır.

AKARSU VE BARAJLARI

İlin en önemli akarsuyu Fırat'tır. Yöre topraklarında başka küçük akarsular ve göletler de vardır. Atatürk Barajı Şanlıurfa'daki en önemli yatırımlardan birisidir.

KİMLİK KARTI

İL NÜFUSU:

2000 YILINDA YAPILAN SAYIMA GÖRE 1.456.956 Kişi

ŞEHİR MERKEZİ NÜFUSU: 385.588

DENİZ SEVİYESİNDEN YÜKSEKLİĞİ: 518 METRE

YÜZÖLÇÜMÜ: 18.584 KİLOMETREKARE

İLÇE VE KÖY SAYISI: 10 İLÇE, 1080 KÖY

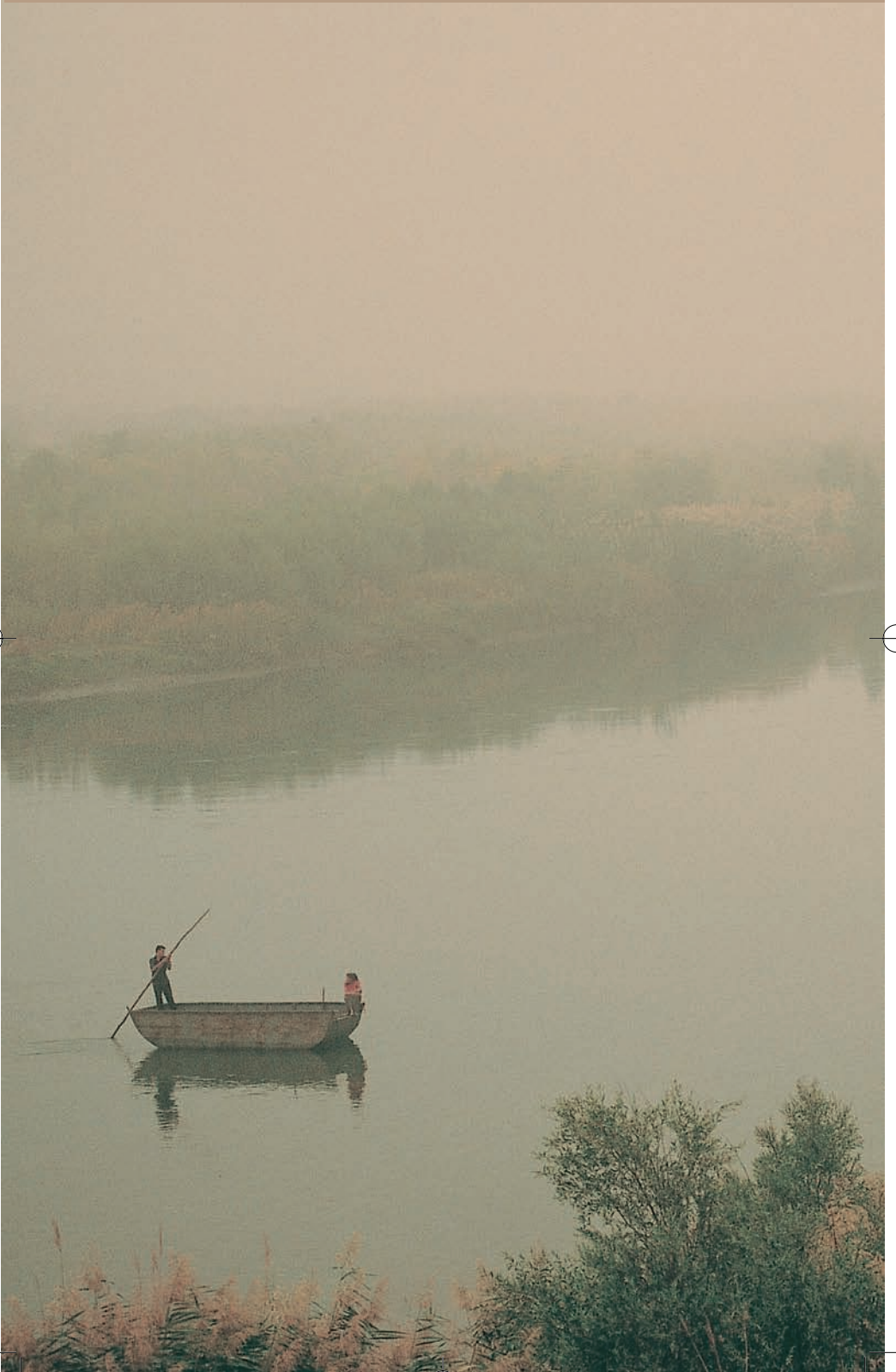
KOMŞU İLLER:

BATIDA GAZİANTEP, KUZEYBATIDA ADIYAMAN,
KUZEYDOĞUDA DİYARBAKIR, DOĞUDA MARDİN

268 GÜNEYDOĞU ANADOLU REHBERİ

Fırat Nehri

ŞANLIURFA VE SU

Şanlıurfa için su büyük önem taşır. Kurak topraklarda sulu tarıma geçmek için yüzyıllarca beklenmiştir. GAP (Güneydoğu Anadolu Projesi) çerçevesinde yapılan barajların tüm yörede olduğu gibi Şanlıurfa'nın yaşamında da büyük etkisi olmuştur. Yapılmış ve yapımı devam eden barajlar sayesinde kentin sulu tarım alanları önümüzdeki yıllarda daha da gelişecektir.

Çorak topraklarda su her zaman çok değerli olmuştur.

Atatürk Barajı

Birecik Barajı

ATATÜRK BARAJI

Fırat üzerinde Şanlıurfa'nın Bozova ilçesi yakınlarında kuruludur. GAP'in en önemli yapılarından biridir. Atatürk Barajı elektrik üretimi, sulama ve içme suyu sağlamak amacıyla kullanılmaktadır. Su miktarı açısından Türkiye'nin en büyük barajıdır. Yükseklik, gövde dolgusu ve göl hacmi yönünden dünyanın önde gelen kaya dolgu barajlarından biridir.

BİRECİK BARAJI

Baraj, Birecik ilçesinin 8 km. kuzeybatısına kuruludur. Sınır-Fırat Projesi kapsamındadır. Suriye sınırına 30 km. uzaklıkta olan baraj bir hidroelektrik santrali olarak kullanılmaktadır.

HACI HİDİR BARAJI

Siverek ilçesine 13 km. uzaklıkta, Hacı Hıdır Çayı üzerinde kuruludur. Sulama amaçlıdır. Bu barajın suları ile toplam 2080 hektarlık arazi sulanmaktadır.

☉ SULAMA TÜNELLERİ

Atatürk Barajı'ndan alınan suyu tarımsal alanlara taşımak amacıyla yapılmıştır. Şanlıurfa'nın 5 km. kuzeydoğusuna ulaşan birbirine paralel iki tünelden oluşur. Bu tünellerin her biri 26,4 km. uzunluğunda ve 7,62 metre çapındadır. Şanlıurfa Tünelleri aktığı su miktarı bakımından dünyanın en büyük sulama tünellerindedir.

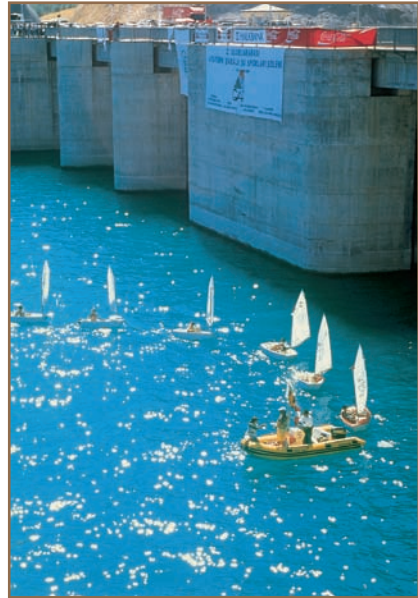
SUYUN YÖRE EKONOMİSİNDEKİ YERİ

Şanlıurfa'nın yaşamı GAP süreciyle birlikte çok değişti. Tarım, sanayi ve turizmde hızlı bir gelişme oldu. 1995 yılında toplam sanayi kuruluşu 59 iken, bu sayı 2004 yılında 333'e çıktı. Şanlıurfa buğday, arpa, kırmızı mercimek, Antep fıstığı, yaş üzüm ve susam üretiminde önemli bir yer tutar. GAP ile birlikte yörede sulu tarım da hızla gelişti. Son yıllarda pamuk üretimi, seracılık ve örtü altı tarımda da önemli gelişmeler sağlandı.

SU SPORLARI

Su Sporları Şöleni her yıl 22-23 Eylül tarihleri arasında Bozova ilçesinde Atatürk Baraj Gölü'nde gerçekleştirilir. 1995 yılından beri yapılmakta olan bu şölenler GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı tarafından organize edilmektedir.

HALFETİ

Fırat Nehri kıyısındaki Halfeti, 3 bin yıla varan bir geçmişe sahiptir. 1954 yılında Şanlıurfa'ya bağlı ilçe yapılmıştır. Birecik Barajı tamamlandıktan sonra büyük bölümü sular altında kaldığı için günümüzde yeni bir yere taşınmıştır. Fırat'ın karşı kıyısında bulunan Rumkale, Halfeti'nin sembolüdür. Akdeniz iklimi egemen olan ilçede muz, greyfurt, hurma gibi çok çeşitli meyve ve sebze yetişir. Halfeti, son yüzyılda sahip olduğu kültür birikimiyle de önem kazanır. Özellikle evleri, bahçe konakları, halkın yaşayış tarzı, Fırat'tan dolayı edindiği nehir kültürü ve yetiştirdiği siyah gül ile bilinir.

Fırat Nehri'nin kıyısında yer alan Halfeti'nin bir bölümü Birecik Barajı nedeniyle su altında kalmıştır. Halfeti coğrafi yerleşimi ve kendine has kültürüyle giderek turistik bir özellik kazanmaktadır.

HALFETİ'NİN SİYAH GÜLÜ

Türkiye'de sadece Halfeti'de yetişen bir gül türüdür. Siyaha yakın kırmızı renklidir. Kokulu ve yarı katmer bu gül ilkbahar ve sonbaharda çiçek açar. Bir çalı görünümünde olan bitkinin boyu 1-1,5 metre yüksekliğe ulaşır. Çiçekleri 6-7 santim çapındadır.

HALFETİ EVLERİ

Halfeti yer şekli bakımından bölgedeki diğer yerleşim birimlerinden farklı bir coğrafyada kuruludur. Yerleşim bölgesi, dik yamaçlardan Fırat'a inen bir çanağa benzer. Arazinin bu dik ve kayalık yapısı Halfeti'nin yapılanmasında ustaca kullanılarak binalar ve sokaklar bu dik ve sert zemine başarıyla oturtulmuştur. Halfeti evleri düz damlıdır ve taştan yapılmıştır. Çatıları yoktur. Fırat'a paralel ve nehir manzarasını görecekt şekilde yapılmışlardır. Herkes evinin cumbasından Fırat havzasını seyredebilir. Genel olarak iki kattan oluşan evlerin bazılarında arazi eğimine bağlı olarak kısmi bodrum katlar vardır. Bu alanlar kiler, depo, ahır ve benzeri amaçlarla kullanılmak üzere düzenlenmişlerdir. Genellikle evlerin bahçe kapısından avluya girilir. Büyük evlerde alt katlar hizmetli ve konuk odalarına ayrılmıştır. Evler doğal taş ve Bağdadi harçla inşa edilmiştir. Taşın bölgede çok miktarda bulunması Halfeti'deki evlerin taşla inşa edilmesinin başlıca nedenidir. Örgü ve yapı sistemleri Güneydoğu ve Doğu Anadolu sistemleriyle paralellik göstermektedir.

Bir Halfeti evinin Fırat manzarası (en üstte); Kannecci Konağı'nın dış görünümü (sağda üstte) ve iç detayları (diğer fotoğraflar).

ÖNEMLİ EVLER

Halfeti'de birçok özgün eve rastlamak mümkündür. Bey Konağı ve Kannecci Konağı önemli örneklerdir:

BEY KONAĞI

1910 yıllarında inşa edilen Hamid Bey konağında inşaat malzemesi olarak havara taş denilen Halfeti taşı kullanılmıştır. İki katlı selamlık bölümünün zemin katında ahır, bir tuvalet ve hizmetçi odaları yer alır. Erkek misafirlere ayrılmış olan ikinci katta odalar vardır. Selamlığın güneyinden çifte eyvan kanalıyla harem bölümüne geçilir. Bu bölüm geleneksel biçimde inşa edilmiştir; ortada havuzlu bir hayat ve etrafında odalar bulunur.

KANNECCI KONAĞI

1900'lü yılların başında inşa edilen konak harem ve selamlık olmak üzere iki bölümden oluşur. En büyük özelliği kapısıdır. Geniş bir avlunun içine bahçe tanzimi yapılarak oturtulmuştur. Tamamen havara taş kullanılan yapıda süsleme ve bezemeler aşıpıtır.

HAMAMLI EV

Alt katında hamam bulunan bu ev, baş odasındaki kitabeye göre çevredeki en erken tarihlidir. Günümüzde restore edilerek ve ziyarete açılmıştır

KORUMA ALTINDAKİ CANLILAR

KELAYNAKLAR

Birecik ve çevresi nesli tükenmekte olan Kelaynak kuşları ile tanınır. Kelaynaklar her yıl aynı eşle yuva yapar ve çiftleşirler. Bu kuşlar 5 yaşında erginlik çağına ulaşırlar ve 25-30 yıl yaşarlar. Kelaynaklar şubat ayında Birecik'e gelirler ve mart ayı ortalarına doğru yerleşirler. Burada üreyip yavrularını büyüttükten sonra temmuz ayında Birecik'ten ayrılırlar. Birecik'e gelmelerinin nedeninin kayalardaki kalsit mineralinin kelaynak kuşlarının üreme gücünü artırması olduğu düşünülmektedir. Kelaynaklar soylarının tükenme tehlikesi nedeniyle 1972 yılında Orman Genel Müdürlüğü tarafından kurulan istasyonlarda koruma altındadırlar. Yağsız et, rendelenmiş havuç, haşlanmış yumurta ve yem ile beslenirler. Bir grup kuş 2007 yılında doğal göçü teşvik amacıyla doğaya salınmıştır.

Küçük bir öğrencinin çizdiği kelaynak resmi.

CEYLANLAR

Bölgedeki ceylanlar Ceylanpınar Devlet Üretim Çiftliği'nde koruma altındadırlar. Nüfusları giderek artmaktadır.

CEYLANPINAR DEVLET ÜRETME ÇİFTLİĞİ

Ceylanpınar Devlet Üretim Çiftliği, 1943 yılında çiftçilere kaliteli fide, fidan ve damızlık hayvan sağlamak amacıyla kuruldu. GAP bölgesinde üreticilerin kullandığı tohumluğun ve damızlığın

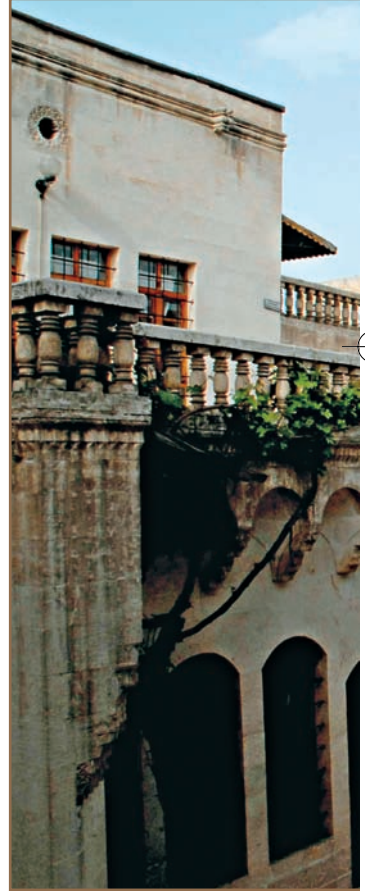
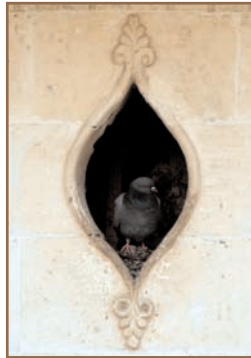
büyük bir bölümü buradan karşılanır. Çiftliğin alanı 1.752.259 dekadır. Çiftlikte çeşitli tarımsal ürün ve hayvanın yanı sıra ceylan da yetiştirilmektedir.

İşletmede tarım ve hayvancılık yapılmaktadır. İlçe halkının büyük çoğunluğu burada çalışır.

ŞANLIURFA EVLERİ VE KONAKLARI

Geleneksel Urfa evleri “oda” adı verilen selamlık ile harem bölümlerinden oluşur. Evlerin giriş katlarında sokak pencereleri yoktur. İçeride bulunan pencerelerin tamamı avluya bakar. Selamlık bölümünde avlu, bir ya da iki oda, eyvan, konukların hayvanlarının barınacağı bir “develik” (ahır) ve tuvalet bulunur. Harem bölümü selamlığa göre daha büyük ve düzenlidir. Hayatın ortasında mermer bir havuz bulunur. Eyvan ve odaların altında kiler olarak kullanılan “zerzembe” denilen bölümler vardır. Oda duvarlarının dama yakın kısımlarına kuşlar için “kuş takaları” (kuş evleri) adı verilen bölümler yapılmıştır. Şanlıurfa’da eski eser olarak onaylanmış 200 ev ve konak vardır.

Odaların duvarlarında nişler sıralıdır (en solda ve solda üstte). Evlerin avluya dönük cepheleri bütünsel ve geometrik motifler ile altıgenler, sekizgenler ve rozetlerin işlendiği zengin taş bezemelerle süslenmiştir (solda).

AVLU

Giriş kapısından tonozlu bir koridorla iç avluya ulaşılır. Genellikle bir çeşme ya da su yalağının yer aldığı kare ya da dikdörtgen şekilli avluların çevresinde hizmete yönelik odalar bulunur. Avludan taş basamaklarla bir gezinti terasına (gezenek) çıkılır. Odalar burada bazen bir sofa, bazen de bu gezeneğin çevresinde sıralanmışlardır.

Şanlıurfa'da pek çok tarihi ev ve sokak bozulmadan günümüze gelebilmiştir. Şehrin bu bölümünde, bazalt parke taş döşeli dar sokakların iki yanında yüksek duvarlar yükselir. Bu evlerin ancak sokağa taşan cumbalarını görebilmek mümkündür. Şanlıurfa'da birçok sokakta yer alan beşik tonoz örtülü geçitlere "kabaltı" adı verilir. Kabaltılar genellikle 5-15 metre uzunluğunda, en fazla 2,5 metre genişliğinde, evlerin altından geçen, ana yoldan ayrılarak kişiselleşmiş sokaklardır.

KENTİN ÖNEMLİ ESKİ EV VE KONAKLARI

- Mahmud Nedim Efendi Konağı
- Küçük Hacı Mustafa Hacıkamiloğlu Konağı
- Sakıb'ın Köşkü
- Akçarlar Evi (Harran Üniversitesi Kültür Evi)
- Akyüzler Evi
- Hacı Hafızlar Evi (Devlet Güzel Sanatlar Galerisi)
- Hacı İmam Demirkol Evi
- Hacıbanlar Evi
- Kürkçüzâde Halil Hafız Evi
- TBMM Evi (Şahap Bakar Evi / Arabizade Reşit Efendi Evi)

HANLAR, ÇARŞI VE PAZARLAR

Şanlıurfa'da tarihi değerini korumuş çarşılar mevcuttur. Bedesten, içinde değerli eşya alınıp satılan üstü kapalı çarşı anlamına gelir. Kentte Osmanlı döneminden kalma pek çok han, bedesten ve çarşı vardır. Bunlar eski ticaret merkezi olan Gümrük Hanı civarında bulunmaktadır.

KAZAZ PAZARI (BEDESTEN)

Pınarbaşı Mahallesi

1562 yılında Gümrük Han'ın güneyine bitişik olarak Behram Paşa tarafından yaptırıldığı tahmin edilir. 1740 tarihli bir belgede Bezzazistan adıyla geçer ve tamir ettirildiği belirtilir.

Doğu-batı istikametinde beşik tonozlu ve arka arkaya 4 kubbeli olarak uzanan bir yapıdır. Han Önü Çarşısı'na, Sipahi Pazarı'na, Pamukçu Pazarı'na ve Gümrük Han'a açılan dört kapısı vardır. Sağlı solu iki sıra halinde uzayan dükkânlar yer seviyesinden 1 metre yüksekte iken 1988'de yapılan restorasyon sırasında yer seviyesine indirilmiştir. 1999 yılında tekrar onarım görmüştür. Anadolu'da otantik değerini bugüne kadar koruyabilmiş ender çarşılardan biridir.

Ç SİPAHI PAZARI

Aşağı Çarşı, Gümrük Han'ın batısı

1562 yılında Gümrük Han ile birlikte Behram Paşa tarafından yaptırılmıştır. Kapalı Çarşı türündeki bu pazarın Gümrük Han'a gelenlerin hayvanlarının barınması için yaptırılmış olabileceği tahmin edilir. 1997 yılında restore edilmiştir ve günümüzde Halıcılar ve Kilimciler Çarşısı olarak hizmet vermektedir.

MİLLET HANI

Kapladığı alan açısından Türkiye'nin en büyük hanlarından biridir. Zamanında kervanların henüz şehre gelmeden önce konakladıkları handır. Kültür amaçlı kullanılmak üzere Şanlıurfa Valiliği tarafından restorasyon programına alınmıştır. Bu restorasyon sonrası Türkiye'nin en büyük arkeoloji müzesi olması planlanmıştır.

GÜMRÜK HANI

Pınarbaşı Mahallesi, Haşimiye Meydanı yakınlarında

Osmanlı padişahı Kanuni Sultan Süleyman zamanında, 1562 yılında Behram Paşa tarafından yaptırılmıştır. Şehirdeki hanların en anıtsal örneklerinden biridir. Kare avlusunun etrafını çevreleyen dükkanların üzerinde, ön kısımları revaklı ikinci kat odaları yer alır. Giriş eyvanının üzeri mescittir. İkinci kapısı avlunun güney tarafındaki bedestene açılır. 2001 ve 2006 yıllarında restore edilmiştir. Günümüzde üst katındaki odalarda terzi atölyeleri, avlusunda çayhaneler bulunur.

Güneydoğu Anadolu'nun hemen her yerinde kullanılan bu taburelere yörede "kürsü" adı verilir.

HACI KAMİL HANI

Merkez

1823 yılında yapılmış olan han, Şanlıurfa'daki Osmanlı hanlarının küçük, fakat etkileyici örneklerinden biridir. Kare avlunun çevresinde dükkanlar sıralanmıştır. Zemindeki dükkanların üzerinde önleri revaklı ikinci kat odaları yer alır. Avlunun ortasındaki betonarme şadırvan yakın zamanda yapılmıştır. Eski şadırvandan akan su Halil-ür Rahman Gölü'nden gelirdi. Günümüzde de işyeri olarak kullanılır.

*Mevlid-i Halil
Camii*

ŞANLIURFA'NIN TARİHİ

Şanlıurfa bölgesindeki diğer kentler gibi Mezopotamya ile Anadolu arasındaki önemli geçiş noktalarındandır. Göçler, ticari ve askeri ilişkiler ile tarihin en eski dönemlerinden itibaren kültür akışı devam eder. İlk siyasi hakimi M.Ö. 2500'lerde kurulan Ebla Krallığı'dır. Daha sonra uzun bir dönem boyunca süren Hurri-Mitanni egemenliği, M.Ö. 12. yüzyılda gerçekleşen Ege Göçleri'yle sona ermiştir. M.Ö. 1. binyıl başlarında bölgenin denetimi kuvvetli bir siyasi güç olan Yeni Asur devletindeydi. Zaman zaman Urartu hakimiyeti görülse de M.Ö. 7. yüzyıl ortalarından itibaren İranlılar bölgede söz sahibi oldu. Makedon hakimiyeti ve Büyük İskender'in ölümünden sonra Selevkos devleti topraklarına dahil edildi. M.Ö. 2. yüzyıl ortalarında otorite boşluğundan

faydalanan Aramiler tarafından merkezi Edessa olan Abgar Prenslığı kuruldu. Daha sonra Osrhone Krallığı adını aldı ve uzun süre Romalılar ve Partlar arasında tampon devlet olarak yaşadı. Bölgede Hıristiyanlığı kabul eden ilk topluluk olan bu krallık, 117 yılında Romalılar tarafından ortadan kaldırıldı. Roma Dönemi'nde bölge askeri koloni anlayışıyla yönetildi. 395 yılından sonra Bizans sınırları içinde kalan Edessa, Hıristiyanlığın önemli bir merkezi durumuna geldi. Bunun ardından bölgede Araplar, İranlılar, Haçlılar ve Türkler arasındaki mücadeleler ile kısa süreli siyasi otorite değişiklikleri oldu. 1516'da Osmanlı topraklarına katılan Urfa, Kurtuluş Savaşı'ndan sonra 1926 yılında il ilan edildi ve Fransız işgaline karşı kazandığı başarılarından dolayı "Şanlı" unvanı aldı.

TARİHÖNCESİ DEVİRLERDE ŞANLIURFA

Bölgede bugüne kadar yaklaşık 400 tarihöncesi yerleşim yeri tespit edilmiş ve bunların 30 tanesinin kazı yapılmıştır. Eskitaş Çağı'nda bölgede yaşamış insanlara ait taş aletler yoğun olarak Birecik çevresinde bulunmuştur. İlk köylerin kurulmasıyla

başlayan ve krallıkların ortaya çıkışına kadar devam eden süreçte Göbeklitepe, Nevalı Çori, Mezraa Teleilat gibi çok sayıda yerleşim yeri bölgenin kültürel gelişimine ışık tutar. Kazılarda bulunan eserler Şanlıurfa Müzesi'nde sergilenmektedir.

GÖBEKLİ TEPE

Şanlıurfa'nın 15 km. kuzeydoğusunda, Örencik Köyü'ndeki dağ sırasının en yüksek tepesinde

Olağandışı buluntuları ile dinsel/kutsal bir merkez olduğu kanısını uyandıran Göbekli Tepe, şimdilik M.Ö. 10.500-8.600 yılları arasında tarihlenmektedir. Bu kutsal alanın boyutları, Neolitik Çağ'da yöredeki dinsel faaliyetlerin en büyük merkezi olduğunu düşündürür. Toplu tapınma geleneğine sahip, avcı-toplayıcı birçok grubun ortak inancını ve katkısıyla oluşmuş bir dağ tapınağıdır. Bu özelliğiyle tarımcı-üretimci sürece geçişin takip edilmesinde anahtar yerleşme niteliği taşır. 1995 yılında başlayan kazı çalışmalarında bulunan kalıntıların, Neolitik Çağ'da bilinçli olarak gömülen tapınak yapıları olduğu anlaşıldı. Çalışmalar sonunda boyları 1,5 metre civarında yaklaşık 44 adet T şeklinde dikilitaş ortaya çıkarıldı. Alt kısımları henüz toprak altında bulunan bu dikilitaşlardan bazıları anıtsal niteliktedir; boyları 5 metre, ağırlıkları 10 ton civarındadır. Birçoğunun üzerinde yılan, tilki, boğa, yabandomuzu ve turna figürlerinin işlendiği kabartma bezemeler vardır. Üzerinde insan kolları kabartması, tilki figürü ve resim yazısı olan örnek oldukça ilginçtir. Alman Arkeoloji Enstitüsü adına Prof. Dr. Klaus Schmidt'in yürüttüğü kazı çalışmaları devam etmektedir.

Kazılar sonucunda Göbekli Tepe'de ortaya çıkarılan çok sayıda dikilitaşlardan bir bölümü (üstte). Birçok taşın üzerine hayvan figürleri kabartma şeklinde işlenmiştir. Yaban ördekleri, yaban domuzu ve tilkiler (solda).

Göbekli Tepe'deki kutsal alanın rekonstrüksiyonu (sağda)

NEVALI ÇORI

Hilvan İlçesi'ne bağlı

Kantara Köyü yakınında

Höyükte Neolitik, Kalkolitik ve İlk Tunç Çağı'na ait kültür katmanları vardır. Neolitik Çağ kalıntıları arasındaki tapınak yapısı ile dikkat çeker. Yapının tabanında, üzerlerinde stilize insan figürlerinin bulunduğu iki dikilitaş yer alır. Tepeleri, Göbekli Tepe'de rastlanan dikilitaşlar gibi T şeklindedir. Heykeller ve taş kaplamalarda ayı, kurt, tilki, kaplumbağa, yılan, kuş gibi yabani hayvan tasvirleri vardır. İnsan figürleri genel olarak erkektir. Bu heykel ve kabartmalar, yapının törensel ve dini işlevini gösterir.

MEZRAA

TELEİLAT

Birecik İlçesi'nin 5 km.

güneyinde, Mezraa Köyü'nün

hemen batısında

Yaklaşık 7 hektarlık bir alana yayılan höyükte 1999 yılından beri kazı çalışmaları yürütülmektedir. Çalışmalar sonucunda ilk olarak Çanak Çömleksiz Neolitik Çağda, yaklaşık olarak M.Ö. 8. binyılda yerleşildiği ve bu ilk yerleşimin, kesintisiz olarak M.Ö. 5200 yıllarına kadar devam ettiği görülmüştür. Halaf Dönemi içinde terk edilen Teleilat, 5500 yıl kadar boş kaldıktan sonra Demir Çağı'nın başlarında kırsal bir saray kompleksi olarak yeniden kullanılmaya başlandı. Yeni Asur döneminde büyük bir saray kompleksi yapıldı.

Göbekli Tepe'de halen süren kazı çalışmalarını Alman Arkeoloji Enstitüsü adına Prof. Dr. Klaus Schmidt başkanlığındaki bir ekip yürütüyor.

PAGAN DİNLERİN VE HİRİSTİYANLIĞIN İZLERİ

Şanlıurfa'da pagan dinlerin önemli merkezlerinin kalıntıları mevcuttur. Hıristiyanlığın devlet dini olarak kabulü de ilk burada gerçekleşmiştir. M.Ö. 130 yılında Şanlıurfa çevresindeki otorite boşluğundan faydalanan Arami kabileleri tarafından merkezi Edessa olan Abgar Prensiği kuruldu. 3. yüzyılın başında, 9. Abgar zamanında Hıristiyanlık devletin resmi dini oldu ve Edessa halkı arasında yayıldı. Daha sonra Osrhone Krallığı adını alan bu devlet uzun

süre Romalılar ve Partlar arasında tampon görevi gördü. Romalılar'ın askeri hareketleri sonucunda 117 yılında ortadan kaldırıldı. Roma İmparatorluğu'nun bölünmesinden sonra (395) Bizans İmparatorluğu'nun sınırları içinde kalan şehir, Hıristiyanlığın ilk büyük merkezlerinden biri olarak gelişti. Edessa, Süryani edebiyatının merkezi oldu. Burada kurulan din okulu ün kazandı. Edessa Okulu adlı bu tanrıbilim okulu en parlak devrini 4. ve 5. yüzyıllarda yaşadı.

Şanlıurfa merkezindeki Ulu Cami, 5. yüzyıla ait bir kilisenin yerine 1170-1175 yıllarında inşa edilmiştir. Kırmızı renkteki mermer sütunlarının çokluğu nedeniyle "Kızıl KİLİSE" de denilir. Kilisenin sekizgen çan kulesi minare ve saat kulesi olarak kullanılmaktadır.

TELLA MARTYRİONU

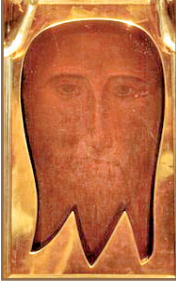
Viranşehir İlçesi

Bizans döneminde bu bölgede yapılmış en büyük Hıristiyan yapılarından birisidir. Bir nekropol alanının ortasında yer alır. Yöredeki önemli bir aziz için 4-5. yüzyıllarda yaptırıldığı tahmin edilir. Mar Yakub'un gömüldüğü Fisilte Manastırı'nın burası olduğu üzerine de bir görüş vardır. Viranşehir'de doğan Mar Yakub, Monofizit Süryani cemaatini biraraya toplamış ve evrensel metropolit unvanına kadar yükselmişti. 578'de Mısır'da öldükten sonra naaşının 622 yılında Viranşehir'e getirildiği bilinir. Sekizgen planlı yapının, payeler üzerine oturtulmuş bazalt bir kubbesi vardı. 20. yüzyılın başlarına kadar iyi durumda olduğu bilinir; ancak günümüzde sadece bir payesi ayakta. Çevresinde yapılan araştırmalar zengin bir mozaik süslemesi olduğunu gösterir.

SOGMATAR KENTİ

Sogmatar kenti, Pagan dinlerin merkeziydi. Kutsal Tepe'nin batısında, gezegenleri temsil eden 7 tapınak kalıntısı yer alır. Sogmatar tarihteki asıl ününü, ay, güneş ve gezegenlerin kutsal sayıldığı Asur ve Babillilerin pagan inancından almaktadır. Hz. Musa'nın asasını Sogmatar'a gelerek Şuayp peygamberden aldığına da inanılmaktadır.

ABGAR KRALI VE MANDİLO

Efsaneye göre, çok hasta olan Abgar Kralı mucizelerini duyduğu Hz. İsa'yı kendisini kurtarması için Edessa'ya davet eder. Hz. İsa Edessa'ya gelemez ancak yüzüne sürdüğü ve kendi suretinin çıktığı mendili krala yollar. Kral mendili alınca hastalığından kurtulur. Mendildeki resim dünyaya buradan yayılır. Kaynaklar, Konstantinopolis'e törenle götürülen

mendilin bir orijinali, iki de kopyası olduğunu söyler.

Hz. İsa'nın en eski görüntüsü olduğuna inanılan Mandilo, Vatikan'da Papa'nın özel dairesinde muhafaza edilmektedir (üstte). Olayı tasvir eden 10. yüzyıla ait bir tablo (sağda).

Ortaçağ'da batılı Hıristiyanlar Kudüs ve diğer kutsal yerleri Müslümanlardan elinden almak amacıyla sekiz askeri-dini sefer düzenlediler. Askerlerin giysilerinin üzerinde, yemilerinin bir simgesi olarak kumaştan dikilmiş bir haç bulunuyordu (üstte). Birecik tepeleri (altta).

URFA HAÇLI KONTLUĞU

1. Haçlı Seferi'nin sonucunda Fransız Haçlı komutanı Baudouin, emrindeki orduyla Urfa'yı ele geçirdi. Urfa merkezli olarak kurulan Haçlı Kontluğu yörede 48 yıl hüküm

sürdü. Haçlı Kontu Baudouin saldırılara karşı kentin surlarını güçlendirdi ve savunma önlemleri aldı. Baudouin'in 1100 yılında Kudüs kralı olmasıyla Urfa Kontluğu'na yeğeni II. Baudouin geçti. Haçlılar, bölgedeki egemenliklerini korumak için aralıksız olarak çevredeki Arap, Türk ve Ermeni devletleriyle savaştı. Sınırlarını genişletmek amacıyla Suruç ve Birecik'i aldılar, Harran ve Halep'i kuşattılar. Bu dönem boyunca süren iktidar mücadeleleri sırasında birçok defa abluka altına alınan Urfa kenti açlık ve kıymırlarla birlikte giderek yoksullaştı. Bunun üzerine II. Baudouin Tel-Başer'e yerleşti. 1118'de amcasının yerine Kudüs kralı oldu ve yerine Joscelin geçti. Bunu izleyen süreçte bölgedeki Haçlı egemenliği gerilemeye başladı. II. Baudouin ve Joscelin'in kısa aralıklarla ölmesinin ardından 1131'de II. Joscelin başa geçti. Haçlılar arasında büyüyen anlaşmazlıklardan faydalanan Zengiler 1144'te Urfa'yı ele geçirdi. Devam eden Türk saldırıları karşısında Haçlılar 1150 yılında Tel-Başer, Birecik, Samsat ve Gaziantep yöresindeki 6 kaleyi Bizanslılar'a sattı. Selahaddin Eyyubi'nin, 1182'de Urfa, Suruç ve Nusaybin'i, 1183'te Harran'ı ele geçirmesiyle bölgedeki Haçlı egemenliği tamamen sona erdi.

HALİL-ÜR RAHMAN GÖLÜ VE ÇEVRESİ

Şanlıurfa halkı İslamiyeti kabul ettikten sonra göl ve çevresinde İslam kültürüne ait cami, mescit ve medrese gibi yapılar, mezarlıklar ve evler inşa edilmeye başlandı. Günümüzde de Balıklı Göl olarak adlandırılan Halil-ür Rahman Gölü'nün çevresindeki dini yapılar

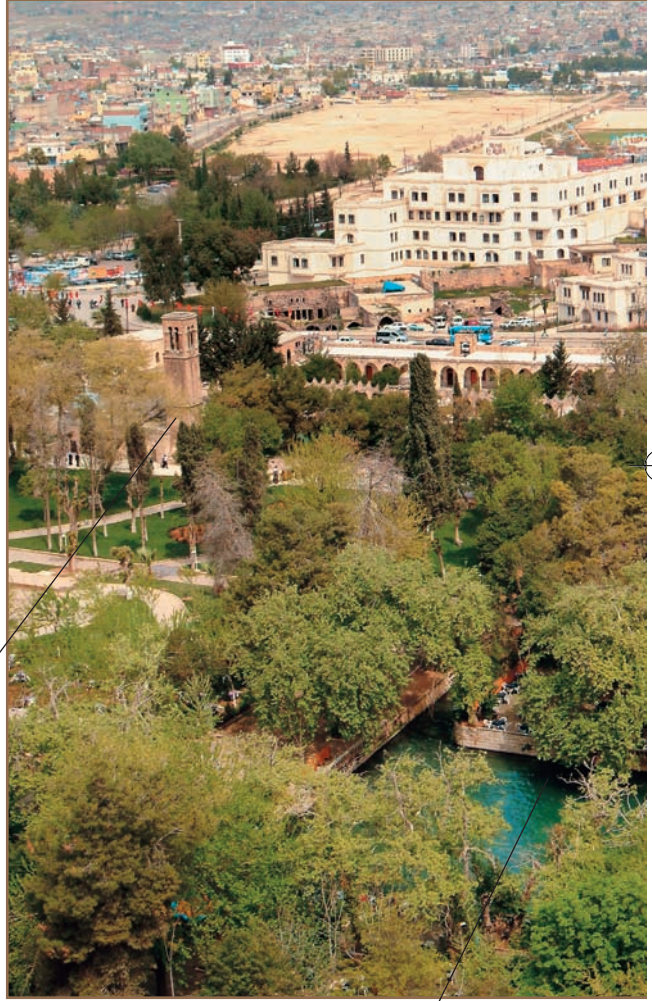
kompleksi şehrin en önemli merkezidir. Şehrin kalbi sayılan göl çevresi hem ziyaretçilerin tarihi yapıları gezdiği, hem de Şanlıurfa halkının buluşup vakit geçirdiği bir yerdir.

- HALİL-ÜR RAHMAN CAMİİ
- RIZVANIYE CAMİİ VE MEDRESESİ
- MEVLİD-İ HALİL CAMİİ
- İBRAHİM PEYGAMBER'İN DOĞDUĞU MAĞARA
- HALİL-ÜR RAHMAN MEDRESESİ

HALİL-ÜR RAHMAN CAMİİ

1211 yılında Eyyubi meliği Eşref Muzaferüddin Musa'nın emriyle inşa edilmiştir. Güneydoğu köşesinde kesme taştan yapılmış kare gövdeli minaresi vardır.

HALİL-ÜR RAHMAN VE AYN ZELİHA GÖLLERİ

İnanışa göre Hz. İbrahim hükümdar Nemrut tarafından ateşe atıldığında düştüğü yerde Halil-ür Rahman Gölü oluşmuştur. Bitişğinde Nemrut'un, Hz. İbrahim'e inandığı için onun arkasından ateşe atılan kızının düştüğü yerde meydana gelen Ayn Zeliha Gölü yer alır.

RIZVANIYE MEDRESESİ

Medrese, Rızvaniye Camii avlusunun çevresine sıralanmış önleri revaklı odalardan meydana gelmiştir. Düzgün kesme taştan inşa edilmiştir. Medresenin kubbeli dersane mescidi dışındaki bütün odaları beşik tonozlarla örtülüdür.

RIZVANIYE CAMİİ

1736'da Halil-ür Rahman Gölü'nün kıyısında vali Rızvan Ahmet Paşa tarafından yaptırılmıştır. Süslemeli ahşap kapısı dikkat çekicidir.

HALİL-ÜR RAHMAN GÖLÜ ÇEVRESİNDE GÖRÜLECEK YERLER

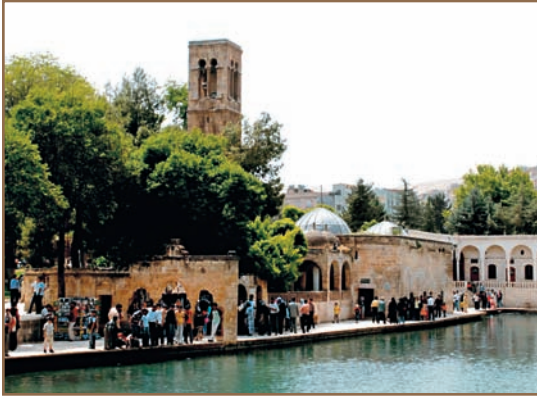
Rizvaniye Camii

RIZVANIYE CAMİİ

Halil-ür Rahman Gölü'nün kuzey kenarı

1736 yılında Urfa Valisi Rızvan Ahmet Paşa tarafından yaptırılmıştır. Cami avlusunun üç tarafı medrese odalarıyla çevrilidir. Mihrap duvarı boyunca sıralanmış üç kubbesiyle dikdörtgen bir plana sahiptir. Üç gözlü son cemaat yerinin üzeri kubbelerle örtülüdür. Ahşap kapısı zengin bitkisel süslemelerle kaplıdır. Halk arasında Zülumiye Camii veya Rızvaniye Camii olarak da bilinir.

Halil-ür Rahman Camii

HALİL-ÜR RAHMAN CAMİİ

Halil-ür Rahman Gölü'nün güneybatı köşesi

Minaresinin batı cephesindeki kitabede, Eyyübiler'den Melik Eşref Muzaffertüddin Musa'nın emriyle 1211 yılında yaptırıldığı yazar. Medrese, mezarlık ve efsaneye göre Hz. İbrahim'in ateşe atıldığında düştüğü makamdan meydana gelmiş bir külliye halindedir. Halk arasında Döşeme Camii veya Makam Camii olarak da adlandırılır. Bazı

yakın şekliyle mihraba paralel üç sahınlı bir planı vardır. Minaresinin yatay kuşakları üzerindeki süslemeler ve üst kısımda yer alan akantus yapraklı sütun başlıkları Bizans dönemi özellikleri yansıtır.

RIZVANIYE MEDRESESİ

Rizvaniye Camii avlusunu çevreler

Avlunun kuzeyindeki kubbeli derthane mescidinin cephesinde bulunan kitabeden cami ile

Rizvaniye Medresesi

kaynaklara göre Bizans dönemine ait Meryem Ana Kilisesi'nin yerine inşa edilmiştir. 1810 yılında harap bir durumda olan camide büyük değişiklikler yapılmıştır. Kareye

Mevlid-i Halil Camii

birlikte 1736 tarihinde Urfa Valisi Rızvan Ahmet Paşa tarafından yaptırıldığı anlaşılır. Medrese odalarının ön tarafları revaklıdır. Kuzeybatı köşesinde mutfak, kuzeydoğu köşesinde

HARRAN

Şanlıurfa'ya çok yakın bir merkez konumunda olan Harran ilçesi, M.Ö. 6000'li yıllardan beri yerleşim alanı olarak kullanılmıştır. Tarih boyunca bölgede yaşanan olaylardan doğrudan etkilenmiş, ticaret ve tarım alanındaki önemini hep korumuştur. Bir görüşe göre, Nuh tufanından sonra kurulan ilk şehirdir ve Nuh'un torunlarından Kaynan tarafından kurulmuştur. Ebla tabletleri başta olmak üzere, yazılı kaynaklarda bu bölgenin yakın çevrede kurulan tüm uygarlıkların ilgi odağı olduğundan bahsedilir. Harran,

gökyüzünün iyi gözlemlendiği bir yerdir ve buna bağlı olarak yerel halk Ay ve Güneş tanrılarına tapınmış, bu yönde köklü bir

inanç geliştirmiştir. Hititler ile Mitanniler arasında imzalanan bir antlaşmada Ay ve Güneş'in şahit olarak gösterilmesi bunun bir kanıtıdır. Urfa Hıristiyanlığı benimserken Harran'daki halk putperest inancına sahipti. Harran felsefede ekol yaratmıştır. M.Ö. 2000'li yıllarda kurulan Sin Tapınağı'nda astroloji geliştirmiştir. Osmanlılar döneminde köy statüsündeki Harran, 1987 yılında ilçe olmuştur.

HARRAN KALESİ VE ŞEHİR SURLARI

Kalenin, İslam öncesi, İslami dönemler ve 12. yüzyıl olmak üzere üç yapım dönemi vardır. Doğu cephesinde ortaya çıkarılan kapının yazıtında Numeyriler'in hükümdarı Meni'nin ismi ve 1059 tarihi yazılır. Dört köşesinde onikigen kuleler vardır. Günümüzde hepsi görünmese de Harran kentinin kesme taşlardan yapılmış surlarla çevrili olduğu bilinir. Halep Kapısı ayaktaadır.

ULU CAMI

Harran Höyüğü'nün kuzeydoğu eteğinde yer alan cami, Emevi hükümdarı II. Mervan tarafından 744-750 yılları arasında yaptırılmıştır. Bazı kaynaklarda Cami-el Firdevs (Cennet Camii) veya Cuma Camii olarak da geçer. Anadolu'nun en eski, en büyük ve en zengin taş süslemeli camisi olan yapının günümüzde sadece kitabeli doğu duvarı, kible duvarı, mihrabı, bir kemeri ve kare gövdeli minaresi ayaktaadır.

HARRAN OKULU

M.S. 8 ve 10. yüzyıllar arasında, İslam uygarlığının bilim ve sanat alanında önemli bir merkezi olan Harran Okulu'nun kalıntıları günümüze kadar ulaşamamıştır. Kimi kaynaklarda kulenin rasathane olarak kullanıldığı söylene de, gerçekte Ulu Cami'nin minaresi olduğu bilinir.

HARRAN HÖYÜĞÜ

Harran merkezinin ortasında, 22 metre yüksekliğinde bir höyüktür. Kazı çalışmalarıyla M.Ö. 3. bin yıldan 13. yüzyıla kadar uzanan bir yaşantının izleri ortaya çıkarılmıştır.

SİN TAPINAĞI

Günümüzde yeri hâlâ saptanamayan Sin (Ay Tanrısı) Tapınağı hakkındaki bilgiler yazılı belgelere dayanır. Bugün Şanlıurfa Müzesi'nde sergilenen Nabonid dikilitaşının M.Ö. 5. yüzyılda, bölgedeki ay ve güneş inancıyla bağlantılı arkeolojik veriler olduğu düşünülür.

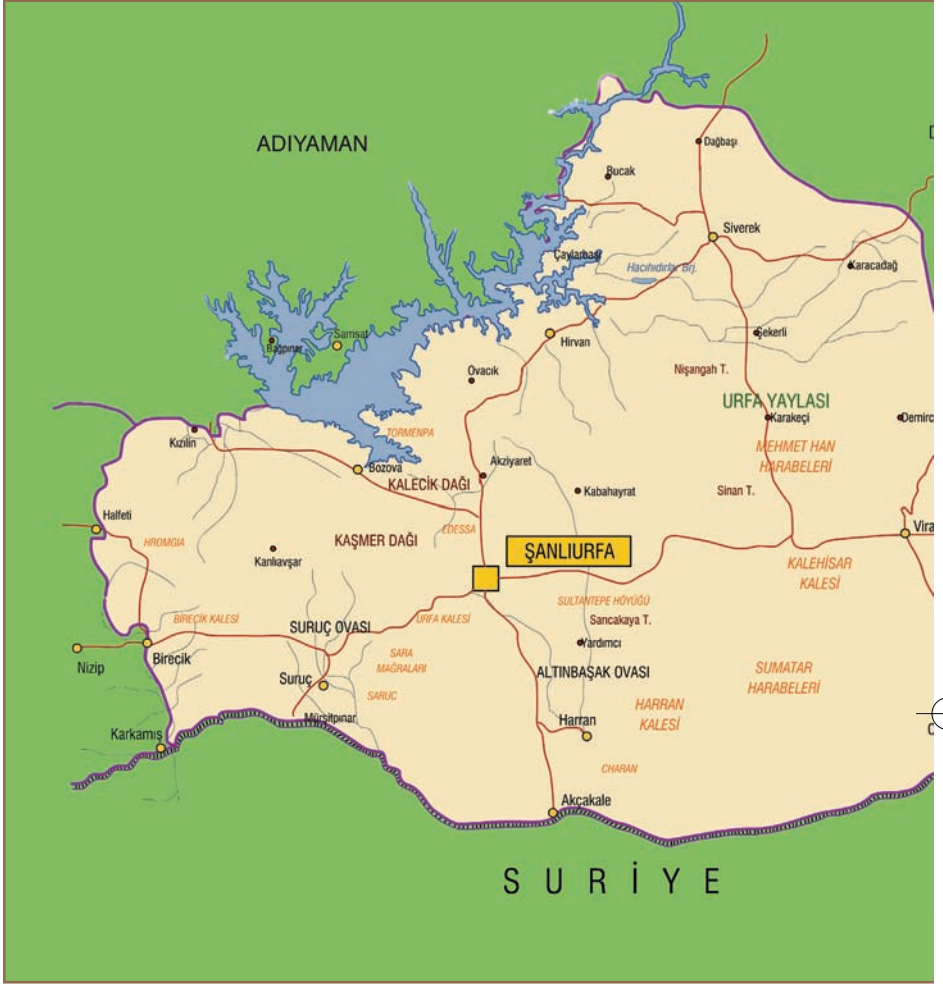
HARRAN EVLERİ

Kovan evler olarak da adlandırılan Harran evleri, bindirme tekniğinde yapılmış külah biçimindeki konik evlerdir. İlginç bir doku oluşturan ve ilçenin güney kesiminde yoğunlaşan bu evler, ören yerinden toplanan tuğlalarla eski kentin kalıntıları üzerine son 150-200 yıl içerisinde inşa edilmiştir. Kubbeli evlerin tarihinin düz damlı evler kadar eski olduğu ve M.Ö. 6. binıyla kadar gittiği bilinir.

Bu evler bölge iklimine uyumludur, yazın serin, kışın sıcaktır. Bu bölge 1979 yılında arkeolojik ve kentsel sit alanı olarak tescil edilmiştir.

Müzeler

- 1 ŞANLIURFA MÜZESİ

Camiler

- 2 ESKİ ÖMERİYE CAMİİ
3 ULU CAMİ VE MİNARESİ (SAAT KULESİ)
4 KADIOĞLU CAMİİ
5 NİMETULLAH CAMİİ (AK CAMİİ)
6 CİRCİS PEYGAMBER (PEYGAMBERLER) CAMİİ
7 FİRFIRLI CAMİİ
8 SELAHADDİN EYYÜBİ CAMİİ
9 YUSUF PAŞA CAMİİ
10 ULU CAMİ (CAMİ-İ KEBİR)

Türbeler

- 11 SEYYİD MAKSUD OĞLU SEYYİD HACI ALİ TÜRBESİ
12 ŞEYH MES'UD TÜRBESİ
13 ŞEYH MÜSLİM CAMİİ VE TÜRBESİ

Medreseler

- 14 EYYÜBİ MEDRESESİ - NAKİBZADE HACI İBRAHİM EFENDİ MEDRESESİ

Kilise ve Manastırlar

- 15 ST.PAULOS-ST.PETRUS KİLİSESİ (REJİ KİLİSESİ)
16 DEYR YAKUB MANASTIRI
17 ÇARDAK MANASTIRI

Kaleler

- 18 ŞANLIURFA KALESİ VE SURLARI

Hanlar

- 19 MENÇEK HANI
20 BARUTÇU HANI
21 SAMSAT KAPISI HANI
22 TOPÇU HANI (ŞEHBENDERİYE)

Kervansaraylar

- 23 ÇARMEK (BÜYÜKHAN KÖYÜ) KERVANSARAYI

VE CAMİİ

- 24 TİTRİŞ KERVANSARAYI
25 MİRBE (İLGAR) KERVANSARAYI

Köprüler

- 26 KARAKOYUN SU KEMERİ (JÜSTİNYEN SU KEMERİ)
27 HIZMALI KÖPRÜ
28 MİLLET KÖPRÜSÜ
29 SAMSAT KÖPRÜSÜ (ESKİ KÖPRÜ)

Pazar ve Çarşılar

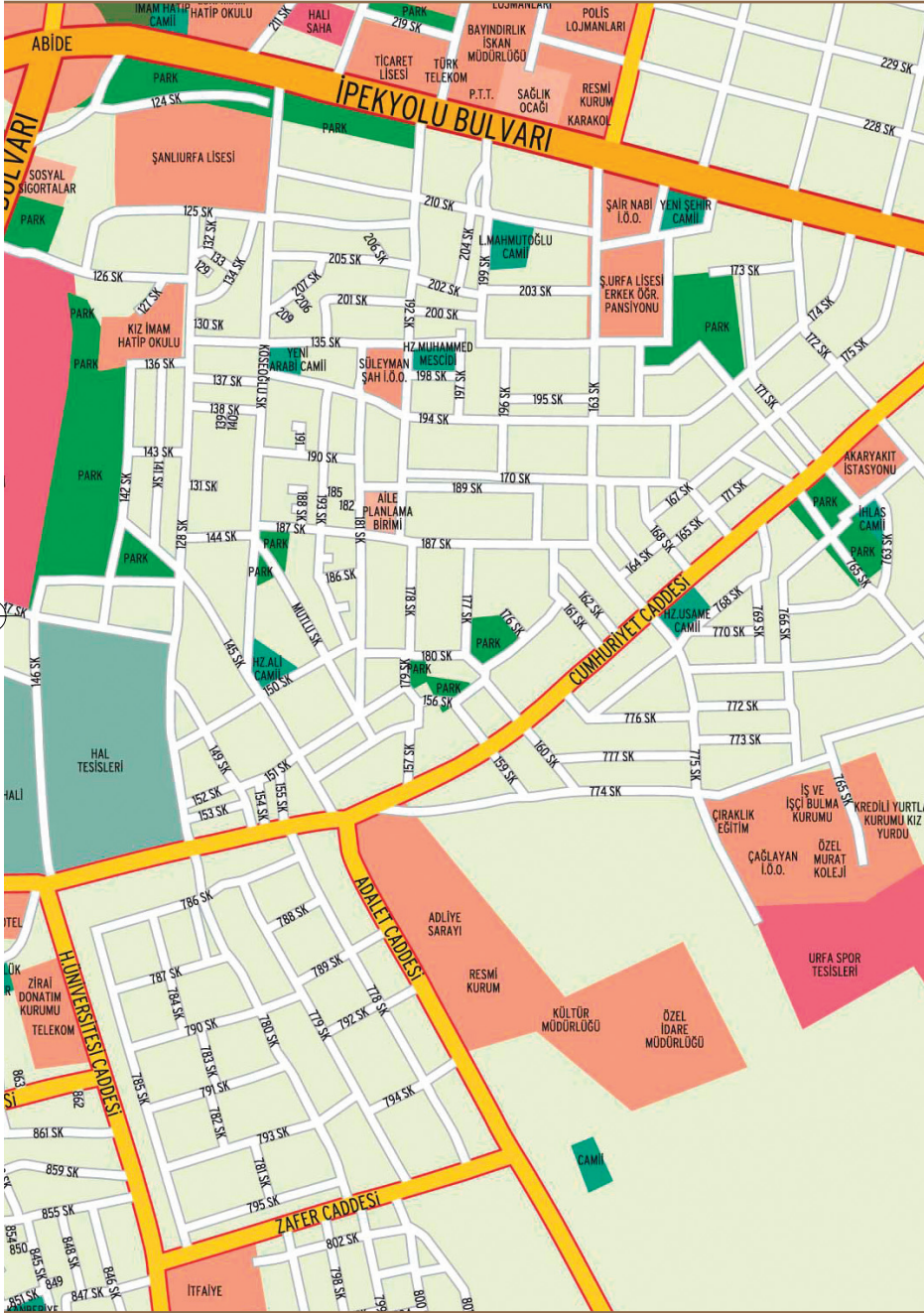
- 30 ESKİ KUYUMCU PAZARI
31 KINACI PAZARI
32 PAMUKÇU PAZARI
33 HÜSEYİNİYE ÇARŞILARI
34 KASAPLAR ÇARŞISI
35 KAVAFHANE ÇARŞISI
36 BASMAHANE

Çeşmeler

- 37 EMENCEKZADE ÇEŞMESİ
38 FIRUZ BEY ÇEŞMESİ
39 HEKİM DEDE ÇEŞMESİ
40 ŞEYH SAFVET ÇEŞMESİ
41 MUSTAFA KEMAL PAŞA ÇEŞMESİ

Konaklar ve Evler

- 42 MAHMUD NEDİM EFENDİ KONAĞI
43 KÜÇÜK HACI MUSTAFA HACIKAMİOĞLU KONAĞI
44 SAKIB'IN KÖŞKÜ
45 AKÇARLAR EVİ (HARRAN ÜNİVERSİTESİ KÜLTÜR EVİ)
46 AKYÜZLER EVİ
47 HACI HAFIZLAR EVİ (DEVLET GÜZEL SANATLAR GALERİSİ)
48 HACI İMAM DEMİRKOL EVİ
49 HACIBANLAR EVİ
50 KÜRKÇÜZÂDE HALİL HAFİZ EVİ
51 TBMM EVİ (ŞAHAP BAKIR EVİ / ARABIZADE REŞİT EFENDİ EVİ)

1 ŞANLIURFA MÜZESİ

Şehitlik Mahallesi, Çamlık Caddesi

Giriş katındaki ilk salonda Asur, Babil ve Hitit çağlarına, ikinci ve üçüncü salonlarda Neolitik, Kalkolitik ve İlk Tunç Çağı'na tarihlenen eserler yer alır. Müzenin bir de etnografya bölümü vardır.

2 ESKİ ÖMERİYE CAMİİ

Kazancı Pazarı'nda

Caminin yapım tarihini belirten bir kitabe yoktur; en eski tarihi veren kitabesi 1301'de yapılan bir onarım ile ilgilidir. Şanlıurfa'nın en eski camilerinden biri olduğu düşünülür. Mihrabın iki yanında, balkon şeklinde ve önde ikişer tam, arkada ikişer yarım sütünlü birer minber bulunur. Üzerleri taştan yarım kubbeli, korkulukları demir şebeke oymalı bu minberler, Şanlıurfa camilerinde rastlanan balkon şeklindeki minberlerin en etkileyici örnekleridir.

3 ULU CAMİ VE MİNARESİ (SAAT KULESİ)

Eski Hükümet Konağı

5. yüzyıl başlarında eski bir sinagogun yerine yapılan Aziz Stefanos Kilisesi (Kızıl Kilise/Mescid ül Hamra) daha sonra camiye dönüştürülmüştür. Avlusuna ait duvarlar, bazı sütun ve sütun başlıkları ile halen minare olarak kullanılan sekizgen gövdeli çan kulesi bugün de ayakta. 1170-1175 yılları arasında yapılmış olabileceği tahmin edilir. 14 sivri kemerle avluya açılan son cemaat yeri, Anadolu'da ilk kez Şanlıurfa Ulu Camii'nde ortaya çıkmıştır.

4 KADIOĞLU CAMİİ

Kadioğlu Mahallesi, Su Meydanı Mevkii

1694 yılında Kadızade Hüseyin Paşa tarafından yaptırılmıştır. Sekiz ayaklı Osmanlı camileri

grubuna girer. Avlunun kuzeyindeki giriş cephesinde, üzeri yarım kubbeli ana kapı üzerinde, 1844 tarihinde Urfa Kaymakamı Bahri Paşa tarafından yaptırılan tek şerefeli minare yer alır. Minarenin alt kısmı boş olduğundan halk arasında Dipsiz Minareli Cami olarak da adlandırılır. Avlusunda 1725 tarihli Emencekzade Çeşmesi yer alır.

5 NİMETULLAH CAMİİ (AK CAMİİ)

Kurtuluş Mahallesi, Karakol Mevkii

Ellisekiz Meydanı'nda bulunan bir kitabeğe göre, eski bir kiliseden camiye çevrilmiştir. 1500 yılı başlarında Urfa sancakbeylerinden Nimetullah Bey tarafından yaptırıldığı söylenir. Plan bakımından Edirne Üç Şerefeli Camii ile benzerlik gösterir. Cami mekânına giriş kapısı, klasik Osmanlı tarzında mukamalıdır. Beş gözlü son cemaat yerinin orta bölümü ise çapraz tonozlarla örtülüdür. Caminin kuzeybatı köşesindeki silindirik gövdeli tek şerefeli minaresi, eski Urfa minareleri arasında en uzun olanıdır.

6 CİRCİS PEYGAMBER (PEYGAMBERLER) CAMİİ

Yeni Hal yakınında

5. yüzyılda Piskopos Hiba tarafından yaptırılan Şehit Sergius Kilisesi'nin (daha sonra adı Aziz Sergius ve Aziz Şem'un olmuştur) bulunduğu yerdedir. Surların dışında kalması nedeniyle çok sayıda saldırıya hedef olan kilise, 503 ve 580 yıllarında Sasaniler tarafından yıkılmış, 8. yüzyılda Abbasi Halifesi Cafer el-Mansur'un, 11. yüzyılda Selçuklular'ın kuşatması sırasında zarar görmüştür. 1844 yılında aynı yere Şehit Aziz Circis Kilisesi inşa edilmiştir. Bir kitabesinde ise kilisenin Çarhoğlu Muhammed tarafından camiye çevrildiği yazılıdır.

7 FİRFIRLI CAMİİ

Yeni Mahalle, Vali Fuat Caddesi

Halk arasında Fırfırlı Kilise olarak anılan bu yapının esas adı Oniki Havari Kilisesi'dir; kitabesi bulunamadığından yapım tarihi bilinmemektedir. Yapının özellikle batı cephesindeki ve köşe kulelerindeki taş işçiliği dikkat çekicidir. Kilise camiye çevrilirken güneydeki pencerelerden biri, mihrap haline getirilmiş ve güney duvarın ortasında bulunan yarım sütunun önüne taş minber yapılmıştır. Mihrap üzerinde yer alan kitabe, kilisenin 1956 tarihinde camiye çevrildiği yazılıdır. Camiye çevrilmeden önce, bir süre cezaevi olarak da kullanılmıştır.

8 SELAHADDİN EYYÛBİ CAMİİ

Yeni Mahalle, Vali Fuat Caddesi, Halil-ür Rahman gölünün kuzeyi

Bu yapının yerinde 457 yıllarında Piskopos Nona tarafından yaptırılan, aynı zamanda Adalet Sarayı olarak da kullanılan Vaftizci Aziz Yahya Kilisesi bulunmaktaydı. Bugünkü caminin 18. yüzyıl başlarında inşa edildiği tahmin edilir. 19. yüzyıl başlarında onarım görmüş ve batı cephesinde değişiklikler yapılmıştır. Pencerelerdeki dolanmış yılan kabartmalarının benzeri 1736 tarihli Rızvaniye Camii'nin iç kapısında da tekrarlanmıştır.

9 YUSUF PAŞA CAMİİ

Yusufpaşa Mahallesi, Sarayönü Caddesi

Vezir Yusuf Paşa tarafından doğusundaki Vezir Hamamı ile birlikte, 1709 tarihinde yaptırılmıştır. Yatık dikdörtgen planlı cami, kibleye paralel iki sıra halinde ve her sırada üçer olmak üzere, altı kubbe ile örtülüdür. Mukamalı taş mihrabın yanları sütunçeli ve çevresi iç içe geçen sekizgenlerden oluşan geometrik süslemelidir. Taş minberin yan taraflarında ve kapı üzerinde

Ulu Cami (Saat Kulesi)

rumi kompozisyonlu süslemeler bulunur. Minaresi silindirik gövdeli ve tek şerefelidir.

10 ULU CAMİ (CAMİ-İ KEBİR)

Birecik İlçesi, Cami Kebir Mahallesi

Mardin ve Şanlıurfa Ulu camileri ile benzerlikler göstermesi nedeniyle 12. yüzyıldan kalmış olabileceği düşünülür. Her üç cami de plan açısından mihrap önü kubbeli, çok ayaklı ulu camiler grubuna girer. Ancak diğerlerindeki mihraba paralel üç nef yerine, daha küçük ölçekteki Birecik Ulu Camii'nde mihraba paralel dört nef vardır.

11 EYYÜBİ MEDRESESİ - NAKİBZADE HACI İBRAHİM EFENDİ MEDRESESİ

Camikebir Yıldız Mahallesi

Ulu Cami'nin doğusuna bitişik olan Eyyübi Medresesi'nden günümüze sadece kuzey duvarı ve bu duvar üzerinde yer alan 1191 tarihli kitabenin bulunduğu kapısı kalmıştır. Kızıl Cami Medresesi olarak da bilinir. Aynı yerde bugün görülen tek eyvanlı medrese, 1781 tarihinde Nakibzade Hacı İbrahim Efendi tarafından yaptırılmıştır. Medrese eyvanının doğusunda tonozlu, batısında kubbeli büyük bir oda yer almaktadır. Kubbeli odanın batısında medresenin kütüphanesi olduğu anlaşılan bir oda daha vardır.

12 SEYYİD MAKSUD OĞLU SEYYİD HACI ALI TÜRBESİ

Harran Kapı Mezarlığı'nda

Halk arasında Kral Kızı Türbesi olarak bilinir ve bununla ilgili bir efsane anlatılır. Kesme taşlardan sekizgen planlı ve tek kubbeli olarak inşa edilmiştir. Kitabesine göre 1594 yılında ölen Seyyid Maksud oğlu Seyyid Hacı Ali için yapılmıştır.

13 ŞEYH MES'UD TÜRBESİ

Merkez

Şanlıurfa'daki türbelerin en eski tarihli olan bu yapı, aslında dörtlü eyvanlı, kapalı Selçuklu medresesidir. Doğudaki eyvanın alt kısmındaki odada Şeyh Mes'ud'un mezarı, eyvan içerisinde de sandukası bulunmaktadır. Yapının 100 metre kadar batısında bulunan bir sarnıcın yanındaki kaya üzerine yazılmış 1183 tarihli Arapça kitabeye dayanarak türbe ve medresenin de aynı tarihlerde yaptırıldığı düşünülmüştür.

14 ŞEYH MÜSLİM CAMİİ VE TÜRBESİ

Suruç İlçesi

1168 yılında cami, zaviye, tekke ve ziyaret olmak üzere tek bina halinde yapılmıştır. Etrafı Arap, Selçuklu ve Osmanlı mezarlarıyla çevrilidir. Bitişğinde Eyyubiler tarafından yapılmış ve birkaç defa onarım görmüş, üzeri toprak dam örtülü tek kubbeli bir cami vardır. IV. Murat, 1636 yılında Bağdat Seferi sırasında camiye genişlettiyerek bugünkü haline getirmiştir. Caminin batı kısmında Şeyh Mesleme ve oğlunun mezarı vardır.

15 ST. PAULOS- ST. PETRUS KİLİSESİ (REJİ KİLİSESİ)

Merkez

Giriş kapısı üzerindeki kitabede

eski bir kilisenin yerine 1861 tarihinde yeniden inşa edildiği yazılıdır. Yapı, doğu-batı yönünde üç nefli bazilikal planlıdır. Uzun yıllar sigara fabrikası ve Tekel deposu olarak kullanılmıştır. Kilise ve müstemlatı 1998 yılında restore edilmiştir. 2003 yılında tekrar onarım gördükten sonra Vali Kemalettin Gazezoğlu'nun adı verilerek kültür merkezi haline getirilmiştir.

16 DEYR YAKUB MANASTIRI

Şehir merkezinin güneyindeki tepelerde

5. yüzyılda Suruç Episkoposluğu'na kadar yükselmiş bulunan Suruçlu Aziz Yakub zamanında manastır olarak kullanıldığı ve bundan dolayı Deyr Yakub (Yakub Manastırı) olarak anıldığı tahmin edilmektedir. Manastırın doğusunda kayaya oyulmuş keşiş odaları bu tahmini güçlendirir. Halk arasında Nemrud'un Tahtı ya da Cin Değirmeni olarak bilinir. Dikdörtgen planlı, iki katlı büyük yapı kalıntısının zemir katında üç katlı bir anıt mezar vardır. M.Ö.

1. yüzyılda Edessa Kralı Abgar Manu'nun oğlu Şaredu'nun aile fertlerine aittir. Buradaki bir kilit taşıma işlenmiş olan haç rozetinden Hristiyanlık döneminde de kraliyet ailesi tarafından mezar olarak kullanıldığı anlaşılır.

17 ÇARDAK MANASTIRI

Şehir merkezinin güneyindeki tepelerde, Deyr Yakub Manastırı'nın

güneybatısında

5. yüzyılda yapılmıştır. Urfa'da Hristiyanlığın yaygın olduğu bu dönemde, şehir dışında yer alan dağ manastırlarında ve mağaralarda binlerce keşiş yaşadığı bilinir. Çardak Manastırı da bu merkezlerden biridir. Kalıntılardan anlaşıldığı kadarıyla dikdörtgen planlı ve iki bölümlü bir manastır yapısıdır. Yapının doğu yamacında keşişlerin ikamet ettiği mağaralar ve büyük su sarnıçları vardır.

Sanliurfa Kalesi

18 ŞANLIURFA KALESİ VE SURLARI

Halil-ür Rahman ve Ayn Zeliha göllerinin güneyinde, göllere hakim bir tepe üzerinde

Yapım tarihi kesin olarak bilinmeyen şehir surlarından ilk olarak 6. yüzyıl belgelerinde bahsedilir. Kale ise 9. yüzyılda Abbasiler tarafından surların yenilenmesi sırasında inşa edilmiştir. Düzgün kesme taşlardan, dikdörtgen planlıdır. Çevresi yaklaşık 1500 metre uzunluğundadır ve 25 burcu vardır. Doğu, batı ve güneyde kayadan oyma derin savunma hendegiyle çevrilidir. Kuzeyi sarp kayalıktır. Kale üzerindeki sütunlardaki Süryanice kitabeden, bu sütunların kale yapılmadan önce anıt olarak diktilirdiği anlaşılır. Bizans İmparatoru Jüstinyen zamanından Osmanlı Dönemi'ne kadar çeşitli onarımlar geçirmiştir. Bizans ve İslam dönemine ait temel halinde yapı kalıntılarlarından biri batı kesiminde yer alan yel değirmenidir. Kalenin içme suyu kaynağı olan Ayn Zeliha gölüne inen gizli tünel bulunmuştur. Surların günümüze kadar gelebilmiş bölümleri Harran Kapısı ve Bey Kapısı'na ait Mahmudoğlu Kulesi'dir.

19 MENÇEK HANI

Pamukçu Pazarı'nın doğusunda 1716 tarihli bir belgede adına rastlanılmış olması 18. yüzyıl başlarında var olduğunu gösterir.

Kuzey cephedeki tonozlu bir dehlizden girilen hanın dış cepeleri dükkanlarla çevrelenmiştir. Kare avluyu çevreleyen dükkanların üzerinde önleri revaklı ikinci kat odaları yer alır. Doğudaki revaklar payeli, diğer cephedekiler sütunludur. Avlunun güneybatı köşesi eyvan şeklindedir. Günümüzde terzi ve tuhafiyeciler dükkanları vardır.

20 BARUTÇU HANI

Pınarbaşı Mahallesi, Kazancılar Çarşısı

Sakıplar'dan Halil Bey'in haremî olarak da bilinen bu yapı, Gümrük Han'dan sonra Urfa'daki en etkileyici han örneklerinden biridir. Hana, kuzey cephedeki beşik tonozlu eyvan kapıdan girilir. Kare avluyu çevreleyen dükkanların üzerinde ikinci kat yer alır. Batı ve kuzey cephe üç katlıdır. Yıkılan güney cephenin sadece revak kemerleri ayakta kalabilmiştir. Alt katları günümüzde keçeci ve elbiseçi esnafı tarafından kullanılır; üst katları ise harap durumdadır.

21 SAMSAT KAPISI HANI

Merkez
Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde adının geçmesi yapının 17. yüzyıl ortalarında var olduğunu gösterir. Kesme taşlardan inşa edilmiştir. Kuzey cephedeki, beşik tonozlu eyvanlı kapıdan girilir. Kare avlunun etrafı tek kat halinde tonoz örtülü dükkanlarla çevrilidir.

22 TOPÇU HANI (ŞEHBENDERİYE)

Şehitler Caddesi

1903 yılında yapılmıştır. Güney cepheden, eyvan şeklinde, beşik tonozlu büyük bir kapıdan girilir. Girişin iki tarafında odalar vardır. Kare avlunun dört cephesinde bulunan dükkanların kuzey ve doğu cephedekilerin önemli bir kısmı yıkılmış ve yerlerine betonarme dükkanlar yapılmıştır. Avlunun batı cephesi iki katlı, diğer cepheleleri tek katlıdır.

23 ÇARMELİK

**(BÜYÜKHAN
KÖYÜ)**

**KERVANSARAYI VE
CAMİİ**

**Suruş İlçesi, 11 Nisan
Beldesi'nin kuzeyinden
Bozova'ya giden yolun 14.**

kilometresinde

Ticari kervanların konaklaması için Selçuklular döneminde yapılmıştır. Kervansaray girişi, kuzey cephesinin ortasındaki eyvanlardan olmaktadır. Bu giriş eyvanı ve avluyu çevreleyen mekânların büyük bir kısmı bugün yıkılmış durumdadır. Hanın kuzey kapısının karşısında, iki katlı Çarmelik Camii yer alır. Alt katı dershaneler, üst katı camidir. 6 adet kubbe ile örtülü, kubbeaz yerleri üç kemerli ve süzmezdir.

24 TİTRİŞ

KERVANSARAYI

Bozova İlçesi, Titrış Köyü

Kitabesi bulunmayan kervansarayın inşa tarzına dayanılarak Osmanlı Dönemi'ne ait olduğu anlaşılır. Giriş eyvanından sonra gelen kare avlunun kuzeyindeki revak betonla örtülmüş ve gerisindeki kapalı mekânlar yıkılarak yerine betonarme dükkanlar yapılmıştır. Hanın diğer üç cephesi orijinalliğini kısmen korumuştur. Doğu cephenin önüne sonradan kesme taşlardan bir köy odası yapılmıştır. Kervansarayın güneydoğu köşesi üzerinde yer alan kerpiç kat harap bir durumdadır.

25 MIRBİ (ILGAR) KERVANSARAYI

Birecik İlçesi, Ilgar Köyü

Osmanlı Dönemi'ne ait olduğu tahmin edilir. Dikdörtgen planlı kervansaraya güney cephedeki kapıdan girilir. Giriş dehlizinin sağında ve solunda simetrik olarak üçer salon yer alır. Beşik tonozlarla örtülü bu salonlar yolcu konaklamasına tahsis edilmiş ve ahır olarak kullanılmıştır. Kervansarayın üzerine 1902-1903 tarihinde Hartavizade Emin Ağa tarafından ikinci kat ilave edilmiş ve konak olarak kullanılmıştır. Yapı günümüzde harap vaziyettedir.

26 KARAKOYUN SU KEMERİ (JÜSTİNYEN SU KEMERİ)

Millet ve Samsat köprüleri arasında

Bizans İmparatoru Jüstinyen tarafından 525 senesinde yaptırıldığı tahmin edilir.

27 HIZMALI KÖPRÜ

Merkez, Karakoyun Suyu

Halk arasında anlatılan bir efsaneye göre Karakoyunlu Beyliği hükümdarlarından birinin kızı olan Sakine Sultan tarafından hac yolculuğu sırasında yaptırılmıştır. Sakine Sultan'ın mezarı, dere üzerindeki su kemerinin kuzeyindedir. Kısmen yıkılmış olan köprü 2000 yılında

restore edilmiştir. Söylentiye göre yıkıldığında tekrar inşa edilebilin diye Sakine Sultan mücevherlerini ve burnunun altın huzmasını köprünün temellerine koydurtmuştur. Köprü günümüzde yaya trafiğine açık olarak kullanılmaktadır.

28 MİLLET KÖPRÜSÜ

Millet Hastanesi'ne Karakoyun Deresi üzerinden yol verim

Köprünün güney girişindeki kapının üçgen alınlığında "Urfa Kurtuluş Savaşı'nda Fransızlarla yapılan son antlaşmanın bu köprü üzerinde gerçekleştirilmesinin anısına" yazılmış olan 1922 tarihli bir kitabe vardır. Yapım tarihi çok daha eskidir. Kesme taştan, 6 yüksek ayak üzerine oturan 7 gözlü bir köprüdür. Günümüzde yaya trafiğine açık olarak kullanılmaktadır.

29 SAMSAT KÖPRÜSÜ

Merkez, Samsat Kapısı çıkışında

6. yüzyılın ilk yarısında Bizans İmparatoru Jüstinyen zamanında şehri sel baskınlarından korumak amacıyla açılan su kanalı ile birlikte yaptırılmış olduğu tahmin edilir. Köprü günümüzde de kullanılmaktadır.

30 ESKİ KUYUMCU PAZARI

Akarbaşı Mahallesi

Osmanlı Dönemi'ne ait bir kapalı çarşıdır. İki kaplı ve beşik tonoz örtülüdür. 1983 yılındaki yol açım çalışmaları sırasında Aslanlı Han ile birlikte yarı yıkılmıştır. Günümüzde çeşitli esnaf tarafından işyeri olarak kullanılmaktadır.

31 KINACI PAZARI

Mençek Han'ın batısında

Osmanlı Dönemi'ne ait bir kapalı çarşıdır. Kuzey-güney istikametinde uzanan çarşı, düzgün kesme taşlardan inşa edilmiştir. Kuzey kesimi beşik tonozla örtülü, güney kesiminin üzeri açıktır. Çarşı günümüzde kuyumcu esnafı tarafından kullanılmaktadır.

32 PAMUKÇU PAZARI

Merkez

Osmanlı Dönemi'ne ait bir kapalı çarşıdır. Karşılıklı sıralanan küçük ölçüdeki dükkanlar beşik

tonozlarla örtülmüştür. Günümüzde kuyumcu ve elbiseçi esnafı tarafından kullanılmaktadır.

33 HÜSEYİNİYE ÇARŞILARI

Merkez

1887 yılında Hartavizade Hafız Muhammed Selim Efendi'nin oğlu Hüseyin Paşa tarafından yaptırılmıştır. Çadircı Pazarı ile Kazancı Pazarı arasında, birbirine paralel olarak uzanan iki kapalı çarşıdır. İnşa edildiği yıllarda halı, kilim ve keçe satılan bir yer olarak kullanılmıştır. Bir ara yemenici pazarı olarak kullanıldıktan sonra son olarak bakırcı esnafına tahsis edilmiştir. 1998 yılında restore edilmiştir.

34 KASAPLAR ÇARŞISI

Haşimiye Meydanı

Osmanlı Dönemi'ne ait olan çarşının kesin yapım tarihi bilinmemektedir. Mevlevihane Camii'nin batısına bitişik olarak inşa edilmiştir ve T şeklinde bir plana sahiptir. Günümüzde kasaplar tarafından kullanılmaktadır.

35 KAVAFHANE ÇARŞISI

Merkez

Osmanlı Dönemi'ne ait olan çarşının kesin yapım tarihi bilinmemektedir. Dikdörtgen bir meydanın etrafını çevreleyen, küçük dükkânlardan oluşmuştur. Eskiden ayakkabıcıların bulunduğu çarşı günümüzde terziler tarafından kullanılmaktadır.

36 BASMAHANE

Merkez

19. yüzyıl sonlarında yapıldığı tahmin edilir. Düzgün kesme taşlardan inşa edilmiş olan yapı, modern mimarinin Şanlıurfa'daki ilk örneklerinden biri olarak nitelendirilir. Halı dokuma ve bez basma atölyesi olarak kullanılmıştır. 1920 yıllarına kadar burada dokunan halılardan büyük bir sanat değeri taşıdığı söylenir.

37 EMENCEKZADE ÇEŞMESİ

Kadioğlu Mahallesi

Çeşmenin kitabesinden 1723 yılında Emencekzade lakaplı bir hayrişever tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Kadioğlu Camii ana girişine bitişiktir. Karakoyun Deresi üzerindeki su kemerinden şehre gelen Kehriz Suyu'nun çevredeki cami, hamam ve evlere dağıtım görevini de görmektedir.

38 FIRUZ BEY ÇEŞMESİ

Yıldız Meydanı, Hacı İbrahim Efendi

Medresesi'nin güney cephesi

Eyyübi Medresesi'nin yerine 1781 tarihinde yapılan Nakibzade Hacı İbrahim Efendi Medresesi ile aynı tarihte Firuz Bey tarafından yaptırılmıştır. Kitabesinde Kehriz Suyu'nun aktığı da belirtilmiştir. Çeşme nişinin kemeri ve köşe sütunçeleri taş süslemelidir.

39 HEKİM DEDE ÇEŞMESİ

Hekim Dede Camii'nin

kuzeybatı köşesine bitişik

Kare planlı ve beşik tonozlu bu çeşme, iki cepheli olması bakımından Şanlıurfa'da tek örnektir. Güney cephesindeki talik hattıyla yazılmış kitabesi oldukça siliktir ve sadece Hicri 1120 (1708) tarihi okunabilmektedir. Çeşmenin her iki cephesinde yivli ve mukarnas başlıklı köşe sütunçeleri vardır.

40 ŞEYH SAFVET ÇEŞMESİ

Ellisekiz Meydanı, Şeyh Safvet Tekkesi'nin batı cephesi

Çeşmenin kitabesine göre 1891 tarihinde Şeyh Safvet tarafından yaptırılmıştır.

41 MUSTAFA KEMAL PAŞA ÇEŞMESİ

Abidiye Mevkii, Diyarbakır-

Mardin-Gaziantep yolu kavşağı

Mutasarrıf Nusret Bey tarafından 1917 yılında yaptırılmıştır. 1972 yılında yerinden alınarak bugünkü yeri olan Diyarbakır-Mardin-Gaziantep yolu kavşağına taşınmıştır. Beyaz kesme taşlardan inşa edilmiş olan ve dört köşesindeki zarif sütunlarla iki kata ayrılmış olan bir anıttır. Alt kısmında, bir su haznesi ve dört tarafında çeşmeler vardır. Dört cephesinde yer alan kitabelerde Kafkas Yolu, Hindistan yolu, Ankara Yolu ve Mustafa Kemal Paşa Caddesi yazılılarıyla bu yolları gösteren ok işaretleri bulunur. Mustafa Kemal Paşa, henüz Atatürk unvanını almadan onun adına Türkiye'de dikilen ilk anıt olması bakımından önem taşır.

42 MAHMUD NEDİM EFENDİ KONAĞI

Atatürk Mahallesi'nde, Kehriz Sokak ile Hastane Caddesi arasında

Kürkçüzade Mahmud Nedim Efendi tarafından 1903 yılında yaptırılmıştır. Avrupa mimarisi ile geleneksel Urfa evi mimarisinin kaynaştığı bir yapıdır. Oldukça geniş bir alana yayılan konak, harem ve selamlık bölümlerindeki yapılardan meydana gelir. Kesme taştan, iki katlıdır. Doğuya bakan ana cephesi, ortada bir eyvan ve sütunlarla düzenlenmiştir. Batı cephesi ise doğuya göre daha sade bir görünüme sahiptir.

43 KÜÇÜK HACI MUSTAFA HACIKAMILOĞLU KONAĞI

Vali Fuat Bey Caddesi'nin

Halil-ür Rahman Gölü'ne yakın kesiminde, Selahaddin Eyyübi Camii'nin batısında

19. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilmiştir. Harem ve selamlık bölümleri vardır. Konakta inşaat malzemesi olarak Urfa taşı kullanılmıştır. Selamlık bölümünün zemin katında develik, tuvalet ve hizmetçi odaları, ikinci katında erkek misafirlere ayrılmış odalar yer alır. Harem bölümü, selamlığın aksine geleneksel biçimde inşa edilmiştir. Bu bölümdeki mekânlar geleneksel bir Urfa evinin vazgeçilmez öğesi olan, hayat denilen havuzlu bir avlunun çevresinde yer alır. 1991 yılında restore edilmiştir.

44 SAKIB'IN KÖŞKÜ

Halepli Bahçe

1796-1876 yılları arasında yaşayan Şair Sakıp Efendi tarafından yaptırılmıştır. Harem ve selamlık bölümlü olarak geniş bir alanı kaplar. İki katlı konağın alt katında beşik tonozlu büyük bir eyvan ve yanlarında birer oda yer alır. Çatıyla örtülü ikinci katın ön tarafında balkon, yan taraflarda odalar vardır. Odalardan birinin duvarında Sakıp Efendi'nin mavi boyalı ahşap üzerine talik hattıyla yazılmış 1845 tarihli şiiri bulunur. Konağın da bu tarihte yapıldığı tahmin edilmektedir. Konak avlusunun batısında küçük bir hamam vardır. 1985 yılında onarım gören bina Park ve Bahçeler Müdürlüğü olarak kullanılmaktadır.

45 AKÇARLAR EVİ (HARRAN ÜNİVERSİTESİ KÜLTÜR EVİ)

Halil-ür Rahman Gölü civarı
Geleneksel Urfa evlerinin güzel örneklerinden olan bu yapının kitabesi bulunmadığından inşa tarihi bilinmemektedir. Ancak, doğusuna bitişik olan Şefik Tenekeci Evi'nin Hicri 1735 tarihli kitabesine dayanarak Halil-ür Rahman Gölü'ne

hakim bu bölgede 18. yüzyıl başlarında bir yapılaşma olduğu, Akçarlar Evi'nin de bu yıllarda inşa edilmiş olabileceği düşünülmüştür. 1994-2001 tarihleri arasında restore edilmiş ve Harran Üniversitesi Kültür Evi olarak hizmete açılmıştır. Bulunduğu arazinin topografyasına uygun olarak aşağıdan yukarıya doğru kademeli bir biçimde yükselen beş avlulu bir planda, selamlık ve haremli olarak inşa edilmiştir.

46 AKYÜZLER EVİ Kurtuluş Mahallesi, Tarakçılar Sokak

Harem ve selamlık planlı Urfa evlerinin amsal örneklerinden biridir. Sokak kapısı üzerindeki kitabeden, evin 1867 tarihinde inşa edildiği anlaşılır. Büyük bir kapıyla girilen selamlık bölümü küçüktür, evin önem verilerek yapılmış olan asıl kısmı ise ikinci bir kapıyla geçilen harem bölümüdür.

47 HACI HAFIZLAR EVİ (DEVLET GÜZEL SANATLAR GALERİSİ)

Karameydan Mevkii
Evin selamlık kapısının üzerindeki kitabeden 1888 tarihinde yapıldığı anlaşılır. 1979 yılında son sahibi olan Hacı Mahmut İzgördü'den satın alınarak restore edilmiş ve Devlet Güzel Sanatlar Galerisi olarak hizmete açılmıştır. Halka açık olduğundan kolayca gezilebilir olması ve Urfa evlerinin neredeyse bütün özelliklerini taşıması bakımından ilgi çekicidir.

48 HACI İMAM DEMİRKOL EVİ

**Camii Kebir Mahallesi,
Hacıban Sokak**
1852 yılında Kürkçüzâde Ahmet Bican Ağa tarafından yaptırılmıştır. Avlunun kuzey ve güney cephesinde yer alan yazlık ve kışık eyvanlar ile

sağındaki ve solundaki odalar sisteminin avlunun doğu tarafında da uygulanmış olması, ilk kez bu evde görülür. Taş süslemeli kuyusu ve sokak kapısı dehşetli ile bağlantılı servis dolabı diğer evlerde rastlanmayan bazı özellikleridir.

49 HACİBANLAR EVİ

Camii Kebir Mahallesi, Hacıban Sokak

Evin kuzey cephesinde yer alan eyvanın kilit taşındaki 1674 tarihli kitabe inşa tarihini vermektedir. Klasik bir Urfa evinin özelliklerini taşıyan bu evde en dikkate değer mimari öğe, avlunun batısındaki sokak duvarı üzerinde yer alan zengin taş süslemeli konsollar üzerine oturan balkon kısmıdır.

50 KÜRKÇÜZÂDE HALİL HAFİZ EVİ

12 Eylül Caddesi

Harem avlusuna geçiş veren kapının avluya bakan cephesindeki kitabeden, 1903 tarihinde inşa edildiği anlaşılır. Avlunun güneyinde yer alan dört sütunlu, yuvarlak kemerli ve çift katlı zarif revak sistemi Şanlıurfa'daki evler arasında tek örnektir. 1980 yılındaki yol genişletme çalışmaları sırasında selamlık kısmı yıkılmış, harem bölümüne dokunulmamıştır.

51 TBMM EVİ (ŞAHAP BAKIR EVİ / ARABİZADE REŞİT EFENDİ EVİ)

Pınarbaşı Mahallesi, Köleler Sokak

Kapısı üzerindeki kitabeye göre 1778 tarihinde yapıldığı düşünülmüştür. Harem ve selamlık bölümlerinden oluşur. Restore edildikten sonra, 2003-2007 yılları arasında GAP Bölgesi'nde Kültürel Mirası Geliştirme Projesi'nin ofisi olarak kullanılmıştır.

ŞANLIURFA KÜLTÜRÜ

SIRA GECESİ GELENEĞİ

Sıra geceleri geleneğinin Şanlıurfa'nın müziğinde ve sosyal yaşamında önemli bir yeri vardır. Bu toplantılar genellikle geceleri yapılır. Sıra geceleri günlük yaşama ilişkin sorunların konuşulduğu ve çözüldüğü bir toplantı geleneğidir. Bu toplantılarda dargınlar barıştırılır, gençler toplumsal yaşama hazırlanır, karşılıklı olarak fikir alışverişisi yapılır. Sadece erkeklerin katıldığı toplantılarda sosyal dayanışma organize edilir. Gelenekler buralarda yaşatılıp zenginleştirilir. Bu toplantılarda müzikli eğlenceler de yapılır. Bu müzikli eğlence ortamlarında birçok sanatçı yetişmiştir.

MÜZİK VE ÇALGILAR

Şanlıurfa için müzik bir yaşam biçimidir. Düğünlerde, kına gecelerinde, cenazelerde müzik bir şekilde yer alır. Törenlere belirli gruplar katılırlar ve günün anlamına göre müzik icra ederler. Eğlencelerde şarkı, türkü, hoyrat ve gazel okunur. Mevrit ve tasavvuf toplantılarında ise ilahi, çifte, hoyrat ve gazel okunur. Müzik icrasında cura, bağlama, çöğüş, divan sazı, ud, cimbüş, Urfa tanburu, keman, kanun, kaval, zurna, davul, tef ve darbuka gibi çalgılar kullanılır.

HALK OYUNLARI

Kımlı adı verilen oyun Şanlıurfa köylerinde yaygın olarak oynanır. Kımlı, Süne olarak da bilinen ve ekinlere çok zarar veren bir haşere türüdür. Köylüler ürünlerini bu zararlı haşereden kurtarmak için yoğun çaba sarf ederler. Kımlı oyunu köylülerin bu zorlu mücadelesini anlatır. Bu oyun, erkek ve kadının karışık oynadığı bir tür halaydır. Oyuncular, yay veya daire şeklinde dizilerek oynarlar.

EL SANATLARI

BAKIRCILIK

Bakırcılık kentte diğer el sanatları gibi uzun bir geçmişe sahiptir. Şanlıurfa bakar işlemelerinde "dövme çekiş" tekniği kullanılmıştır. Bakırcılık günümüzde 30 civarı işyeri ve 10 kadar usta ile varlığını korumaktadır.

KEÇECİLİK

Keçenin temel yapım malzemesi kuzu yünüdür. Önce üç dört aylık kuzuların yünleri Amerikan bezi üzerine serilir. Bu yünler zaman zaman sulanarak bir ağaç direğe asılır. İki kez açılıp tekrar sarılır. Göğüsle dövülerek beş saat boyunca şekil verilir. Kıvrılan kenarları düzeltildikten sonra keçe son şeklini alır.

KAZAZLIK

Kazazlık, ipek ipliğinin el ile bükülerek işlenmesiyle yapılır. Bu tarihi el sanatı günümüzde birkaç usta sayesinde varlığını sürdürmektedir.

ABACILIK

Şanlıurfa'nın geleneksel kumaş dokumacılığı sanatlarından biridir. Abalar çulha tezgahlarında dokunurdu. Deve yününden dokunan ve kürke benzeyen abalar, kadın ve erkek dış giyimi olarak üretilirdi.

YEREL

KIYAFETLER

Şanlıurfa'nın yerel kıyafetleri yörenin el sanatları ile bağlantılıdır. Kadınların giydiği "şale" ile erkeklerin giydiği "aba" yörenin özgün kıyafetlerdir. İnce ve eflatun renkli, ipek iplikten dokunan bir başörtüsünü kadınlar da erkekler de kullanır. Yörede buna "Yamşah" adı verilir. "Puşu" adı verilen başörtüsünü ise erkekler kullanır. Bu giysi bele de bağlanarak kullanılır.

TAKILAR

Şanlıurfa'da altın ve gümüşten yapılan tüm takılara "hışır" denir. Hışırlar arasında gerdanlıklar, kolyeler, bilezikler, yüzükler, küpeler, iğneler ve kemerler yer alır. Hışırın Şanlıurfa folklorunda ayrı bir yeri vardır. Yörede kadın takıları, kullanılan malzeme ve şekil açısından değişik özellikler gösterir. Merkez ilçe, Siverek-Suruç-Bozova-Hilvan ve Harran yörelerinin hışırları farklıdır. Daha çok kırsal kesimde kadınların kullandığı hışma, buruna takılan bir takıdır. Altın ve gümüş çeşitleri vardır.

Şanlıurfa ve civarında eflatun renkli baş örtüsü hem kadınlar hem de erkekler tarafından kullanılır.

☪ DÖVMELER

Dövmeler binlerce yıldır süregelen bir geleneğin ürünüdür. Harran ve Suruç'ta yaygın olarak görülür. Şanlıurfa dövmeleri uğur getirsin diye daha çocuk yaşta yapılan el, ayak ve yüz süsleme sanatıdır. Kullanılan boya kazankarası, süt, öd suyu gibi doğal malzemelerdir. Motifler sivri uçlu iğnelerle deri altına işlenir. Sağlık ve hijyen kaygısı ile bu sanat yavaş yavaş terkedilmektedir.

KUŞBAZLIK

Güvercinle yapılan kuşbazlık Şanlıurfa'da da çok yaygın bir hobidir.

URFA KÜRKÜ

Urfa kürkü Türkiye'de sadece Şanlıurfa'da üretilir. Üretilen kürklerin küçük bir kısmı yurt içinde tüketilir. Geri kalan kısmı ise çöl iklimi yaşayan Arabistan, İran, Suriye, Irak, Katar ve Kuveyt'e ihraç edilir.

ŞANLIURFA MUTFAĞI

Şanlıurfa mutfağının belirleyici malzemesi bulgurdur. Kentin mutfağında et de önemli bir yer tutar. Çeşitli köfteler yanında sebze ve etli yemekler, bol yeşillik ve ayrılan tüketilen kebaplar ve pilavlar yöre mutfağının yemek çeşitlerini oluştururlar. İso ve nar ekşisi Şanlıurfa yemeklerine özgün tadını kazandıran çeşni malzemelerindedir.

Çağla kebabı

YEMEKLER

Şanlıurfa mutfağında sebzelerden ve değişik malzemelerden yapılan pek çok yemek çeşidi vardır. Bamy aşı, isot dolması, isot çömleği, söğürme, karnıyarık, marul dolması, kabak oturtması, sarımsak aşı, soğan aşı, frenk tavası, çağla aşı, bakla aşı, hutu pastırması, soğan tavası, bütün patlıcan, kaburga, erik tavası, kenger aşı, borani, meyhane pilavı, duvaklı pilav, firikli pilav, ciğerli bulgur pilavı ve miğribi pilavı bölgede yapılan yemeklerdendir.

PATLICAN KEBABI

Patlıcan kebabı Şanlıurfa Mutfağı'nın önde gelen kebablarından biridir. Özel patlıcandan hazırlanır. Çok ince kıyılmış et, salça, pul biber ve tuzla karıştırılarak biraz yoğrulur. Patlıcanlar üçe veya dörde bölünür. Bu iş için hazırlanmış şişlere yassıtılmış köfteler, patlıcan ve biber sırayla dizilir. Daha sonra önceden hazırlanmış ve kız haline gelmiş mangal ateşi üzerinde pişirilir. Domatesli kebab, haşhaş kebabı, soğanlı kebab, kemeli kebab, tike kebabı ve ciğer kebab Şanlıurfa yöresinin diğer kebab çeşitleridir.

Bulgur pilavı

Soğan kebabı

TATLILAR

Tatlılar, Şanlıurfa mutfağının vazgeçilmez yiyecekleri arasında bulunur. Şanlıurfa sıra yemekleri sohbeterinde ve eğlencelerinde yöreye özgü tatlılar yenir. Şanlıurfa mutfağı kefte, kebab ve yemekleri yanında tatlıları ile de ünlüdür. Bunların başında şıllık tatlısı gelir. Katmer, kadayıf, baklava, küncülü akut ve şire diğer tatlı çeşitleridir.

NAR EKŞİSİ

Nardan elde edilen ve dayanıklı olan nar ekşisi yörede kebab ve köftelerin yanında yenen salatalara lezzet katar.